

עליון שבועי משלח מערכת מכון עלה זית

publish@alehzayis.com | 732.513.3466
alehzayis.com | fax: 732.865.7002

עלה תשובה

עיקר כח התשובה להגביר עליו מידת הרחמים

מתוך 'אוצר התשובה' - תורת רבותינו עם קובץ דברי האחרונים וראשי ישיבות ביסודות התשובה, נלקט ונסדר ע"י הרב יהודה הירש שליט"א

כבר הקשו כל המפרשים על תועלת התשובה, האין יש בכחה לעקור החטא למפרע, הרי שרצח או שנאף, האם יש בידו לעקור את המעשה של החטא ממציאות.

אמנם לדעתי באמת אין בכח התשובה לעקור החטא למפרע, עד שיהי פטור גם ע"פ הדין מעונש כמו שלא עשה החטא מעולם, רק עיקר כח התשובה להגביר עליו מידת הרחמים. דהא החוטא לחבירו, אם יכמרו רחמיו של המעניש על החוטא, בודאי לא יוכל להענישו, אעפ"י שהחוטא מחוייב בהעונש עפ"י דין כי לא הטיב מעשיו. כמו כן במלכותא דרקי, המידה הוא כשהאדם מתחרט מאוד על מעשיו הרעים, ומתודה ואומר חטאתי ולא אשוב עוד לכסלה, והוא באמת מטיב מעשיו משם והלאה, אעפ"י שלא נפטור בכך עפ"י דין ממה שחטא קודם, מ"מ המידה היא שירחם עליו הקב"ה, והואיל ומרחם עליו שוב א"א להענישו, והואיל ואין כאן חרון אף.

משל למה הדבר דומה, לבן שחטא לאביו, ואביו כועס עליו ורוצה להכותו מכה רבה, וכשהבן מתחנן לפניו בתחנונים, הוא מגביר רחמי האב, עד שאין יכול להכותו מפאת רחמנות, אעפ"י שעדיין הוא מחוייב באותן הכאות, כי לא עקר בזה גוף החטא שחטא לאביו. כן הוא ממש סגולת התשובה, להגביר עליו רחמי הקב"ה, עד שכביכול אינו יכול לעונשו וכו'.

ובזה יתיישב מה שהקשה בנודע ביהודה חלק אר"ח סי' ל"ה, מדוע לא תועיל תשובה לפטור מעונשי ב"ד, מיתה או מלקות. ולפי הנה"ל לק"מ, שכשהאדם עובר עבירה שהוא חייב עליה כרת או שאר עונש שמים, אם עושה תשובה, אעפ"י שעדיין הוא חייב באותו העונש, מ"מ הואיל והקב"ה נתמלא עליו רחמים בכח התשובה שעשה, שוב א"א לו לדונו באותו העונש מפאת הרחמנות. וזה שייך בעונשי שמים, שהקב"ה בעצמו צריך לדונו באותו העונש מפאת הרחמנות. משא"כ בעונש שנמסר לב"ד של מטה, אף אם יעשה תשובה אינו כלום, דהא גם אחר התשובה הוא מחוייב עפ"י הדין באותו העונש, ואע"ג שעשה תשובה אינה מועילה רק שהקב"ה יתמלא עליו רחמים ולא יוכל לדונו, אבל בעונשי ב"ד, שהקב"ה בעצמו אינו דן אותו כלל, רק ב"ד של מטה דנים אותו, אין זה עיכוב כלל מה שהגביר עליו רחמי הקב"ה בתשובתו, ולכן אינה מועילה התשובה לפטור מעונשי ב"ד של מטה. ע"פ ספר 'המאיר לעולם' לרבי מאיר מיכל רבינוביץ נכד ר' אברהם אחי הגר"א (חלק ב' דרוש ג)

הוספת הרב יהודה הירש: ראה מהר"ל נתיבות עולם (נתיב התשובה ריש פ"ב): כי התשובה הוא שייך מצד השם יתברך דוקא, כי הוא בלבד מקבל שבים, ולפיכך ב"ד של מעלה דוקא מנקה לשבים ולא ב"ד של מטה וכו', ואדרבה החכמה אומרת חטאים תרדף רעה, וכן הנבואה, ואין התשובה רק מצד השם יתברך.

בנו של בעל המאיר לעולם הרב שמואל רבינוביץ שהיה רב בפירס אמבוי

עלה פרשה

בגדר מצות הבאת ביכורים

מתוך מכתב מרבי בנימין ציילברגר זצ"ל לרבי דוד קראנגלאס זצ"ל, נדפס בספר זכרון 'פני משה' לז"ר משה יצחק עזרל ז"ל

וְלִקְחַתְּ מֵרֵאשִׁית כָּל פְּרִי הָאֲדָמָה וְגו' וְשִׂמְתָּ בִטָּנָה וְהִלַּכְתָּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְשָׁכֵן שְׁמוֹ שָׁם (כו, ב)

...יסלח נא ידידי שאחרתי מלהודות לו בעד מתנתו החשובה שקבלתי בשמחה רבה. הספר חשוב עלי במיוחד, כי עוד אני זוכר שפלפלנו בהרבה מהענינים אלו בהיותנו ביחד במעון בשאנגחאי...

תנן בפ"א דביכורים מ"ח, הפריש בכוריו נבזזו נמקו נגנבו אבדו או שנטמאו, מביא אחרים תחתיהם ואינו קורא וכו', ומניין שחייב באחריותו עד שיביא להר הבית [גי' הגר"א עד שיביא לבית], שנאמר (שמות כג, יט) ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלהיך וכו', ע"כ. וכ' הרדב"ז בפ"ב מהל' ביכורים ה"כ וז"ל, ומנין שחייב באחריותם וכו', אם נטמאו בעזרה פטור מלהביא אחרים, דכבר קיים תביא בית ה' אלקיך עכ"ל. ודברי הרדב"ז צריכים ביאור, דאף אם הביא כבר הביכורים לעזרה מ"מ כל זמן שלא הניחם לפני המזבח לא קיים מצות הבאת הביכורים.

ונראה בביאור דברי הרדב"ז, דתנן בפ"א דביכורים מ"ב יש במעשר וביכורים משא"כ בתרומה כו', טעונון הבאת מקום וכו'. ופי' הרמב"ם בפיה"מ דדין הבאת מקום הוא מקרא ד'ושמת בטנא והלכת אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך' (דברים כו, ב). וצ"ע אמאי לא הביא הרמב"ם הקרא ד'ראשית ביכורי אדמתך תביא בית ה' אלקיך', דהוי עיקר מצות הבאת בכורים למקדש. ואפשר לומר דהנך תרי קראי הם מחולקים בעיקר מצותן, דדין הבאת מקום דילפינן מקרא דראשית ביכורי אדמתך כו' מצוה בגברא להביא ביכורים למקדש, ומקרא דושמת בטנא והלכת אל המקום ילפינן דין הבאת מקום מצד החפצא דביכורים. ואפשר עוד לומר, דדין זה דהבאת מקום מקרא דושמת בטנא והלכת אל המקום הוי מצד דין קודש דביכורים, שדינן להביאו אל המקום אשר יבחר ה'.

ועפ"י אפשר לומר בביאור דברי הרדב"ז, דמצות הבאת ביכורים מקרא ד'ראשית ביכורי אדמתך' כבר נגמרה לאחר ההבאה לעזרה, דהמצוה היא להביא ביכורים אל בית ה', אלא דאיכא עוד דין דהבאת מקום מצד דין החפצא ודין קדשים דביכורים, ודין זה נתקיים רק לאחר תנופה והנחה. (ויש לי על זה כמה ראיות)...

אסיים בברכת הצלחה וברכה וכטו"ס ידידו, בנימין

מימין לשמאל: הגאונים רבי בנימין ציילברגר, רבי שאול ברוס, ורבי אליעזר הוורודזקי זכרונם לברכה

הזמנים לעיר לייקוואוד יצ"ו נערכו ע"י הרב משה ברוך קופמאן שליט"א

מוצאי שבת / סליחות		יום השבת		ליל שבת		ערב שבת	
8:15	ע"ב דקות	9:04	ס"ז קרי"ש מג"א (לפי האופק)	6:45	הדלקת נרות	1:23	מנחה גדולה
8:24	ר"ת ד' מילין לחשבון המעלות	9:45	ס"ז קרי"ש גר"א וגר"ז	7:00	איסור מלאכה (בשעה"ד)	3:57	ט' שעות (להתחלת סעודה)
12:51	חצות הלילה לסליחות	10:47	ס"ז תפילה גר"א וגר"ז	7:03	שקיעת החמה	4:28	מנחה קטנה (לעשיית מלאכה)
5:19 am	אשמורת סוף הלילה	12:50	חצות היום (סעודת שחרית להב"ח)	6:51-7:51	מזל מאדים (למאן דחש ליה)	6:21	פלג המנחה (מג"א לפי אופק - לחומרא)
6:40 am	סוף אשמורת לדעת הגר"א	7:02	שקיעת החמה	7:41	צאת ג' כוכבים (לקר"ש לפני הסעודה)	6:33	חצי שעה קודם שבת (סימן רנו)

בענין הרהור ד"ת במקלחת. זכורני משיבת עטרת ישראל, שאמרו בשם ר' מרדכי פרבשטיין שליט"א שהיה מגיד שיעור בשיבה (כעת ראש ישיבה בשיבת חברון) שמותר להרהר בד"ת במקלחת בגלל צורת הפתח של הווילון.

ונין של הגאון ר' פנחס שיינברג זצ"ל אמר לי, שזקנו היה רוחץ ידיים בשירותים בעודו מעוטר בתפילין (מנהגו היה ללבוש תפילין כל היום), כי לדעתו אין לזה דין בית הכסא, כיון שהצואה לא נשארת שם.

בברכה, *נחמן מנחם*

תפילין דר"ת

בגליון פרשת ראה כתב הרמ"ב קופמאן "דשיטת ר"ת בעצמו אין אנו מקיימין, כי לדעת ר"ת צריך שהפרשיות יהיו שוכבות ואנו עושים אותן עומדות", עכ"ד. קושייתו אינה מובנת כלל, דאם ר"ל שיש לנו לקיים שיטה זו של ר"ת, הלא זה הדבר אשר דיבר הגר"א שאם נרצה לצאת כל הדיעות נצטרך להניח כ"ד [או ס"ד] זוגות. ודעת המניחים תפילין דר"ת פשוטה היא, דיש דיעות שנתקבלו ויש דיעות שנדחו מהלכה, וכיון שנחלקו בדבר זה גאוני עולם (כלשון הרא"ש), וכמה מהם החזיקו בדעת ר"ת, כתבו הרא"ש וטושי"ע לצאת ידי שניהם. [וכוונת הגר"א, לדעתו שהכריע דהעיקר דלא כר"ת, ויש לו קושיות להקשות עליו משך ג' ימים, שוה שיטת ר"ת לשאר השיטות שנדחו.] משא"כ בנידון דשוכבות וזקופות, כבר כתבו כל הראשונים שנהגו העם כרש"י. ויש לציין שהארון בבית מדרשו של ר"ת לא היה בנוי כשיטתו, שאמר "וכשאבנה ארון אם אזכה ארחיבה". וגם הגר"א בעצמו בהלכות מזוזה חולק על מה שכתב שם הרמ"א לצאת ידי שניהם והביא ראיה מהלכות תפילין [וראיתו צ"ב, דשאני מזוזה שאפשר לקיים שניהם].

ואם כוונתו שבתפילין של ר"ת עצמן יש להניח הפרשיות מושכבות, זו שאלה ישנה אם עושים "לשיטתם" בתרי מחלוקות שאינם תלויים זה בזה, ויש הרבה ראיות לכאן ולכאן [לדוגמא משר"ע אורח, שעושים: סימן תרצא סעיף ו, שאין עושים: סימן תפט סעיף ז], וזוהי אחת משתי המחלוקות בין הגירסאות כ"ד וס"ד זוגות, דשיטת רב האי דמימין המניח אינו תלוי בשיטתו דהוית באמצע. אבל אף להגירסא דכ"ד זוגות לא צירף הגר"א הוית עם מושכבות, או משום דלא שייכים כלל זה לזה, או משום דיש אחרים דס"ל כר"ת בהוית משא"כ במושכבות, וממ"נ נדחה טענת הרמ"ב קופמאן.

בברכה, *מאיר שמיר*

תגובת הרב משה ברוך קופמאן:

מה שהסתפק הרב מאיר שמחה נקדימון שליט"א במש"כ להעיר דשיטת ר"ת בעצמו אין אנו מקיימין. באמת נזהרתי בלשוני שכתבתי רק "יש לציין ולא יש לתמוה", אלא כתבתי שהוא דבר מעניין שאין מקיימים שיטת ר"ת ככל משפטו וחוקתו והדבר פשוט. וכוונתי לאפוקי מה שיש חושבים דחוששים לר"ת מחמת שכוונו גדול יותר משאר גאוני, וחוששים שלא להיות בכלל קרקפתא דלא מנח תפילין לפי ר"ת. וזה אינו, דגם רב שר שלום גאון בעל השימושא רבה והראב"ד לא היו קטלי קניא באגמא. ומפני זה הבאתי שאף המניח תפילין דר"ת עדיין לא יצא יד"ח תפילין לר"ת, וכאמור. אלא חוששים לסדר הפרשיות בתפילין דר"ת, כי ר"ת לאו יחידאה הוא, אלא זו דעת הרבה ראשונים - רבינו שרירא גאון ורבינו האי ור"ח ורב יוסף טוב עלם וה"ר יהודה בר ברזילי והרב אב"ד מלוני"ל. שוב הראני ידידי הר"ר דוד שפירא שליט"א שכן כתב בנודע ביהודה (תנינא סימן ד).

ולפיכך מה שמרגלגל בפומיה דאינשי שאפשר להניח תפילין דר"ת אחר שקיעת החמה, משום דר"ת לשיטתו סובר דאחר תחילת שקיעה הוא יום, אינו נכון, כי אין מניחים תפילין דר"ת מחמת ר"ת, אלא מטעם שזו שיטה גדולה בראשונים, וממילא אינו ענין כלל לשיטת ר"ת אודות שקיעת החמה.

אך כ"ז שלא ע"ד שהבאתי מהגר"ז גוסטמאן ז"ל, שרבו הגר"ש שקופ ז"ל הניח תפילין דר"ת אחר שחידש בשיטת ר"ת איזה פירוש ואמר כי ר"ת יפגש אותו ויאמר שאינו מניח תפילין ידיה, שא"כ הו"ל גם להניח תפילין עם פרשיות שוכבות.

ומש"כ בנידון דשוכבות וזקופות, שכבר כתבו כל הראשונים שנהגו העם כרש"י. יש להעיר כפי האמת דיש נוהגים להניח הס"ת בארון באלכסון ולא זקוף, כמו שנהגים במזוזה, לקיים גם שיטת ר"ת. וכל שכן במזוזה שמנהג האשכנזים לחוש לדעתו. גם בבית מדרש הגדול בעלז בירושלים נוהגים לגמרי כר"ת לענין ספרי תורה ששוכבים.

המשכת השפע ועת רצון לאחר הזמן

בענין דברי הבית יעקב שהובאו בגליון פרשת בלק, שהמתחיל בתפילת בזמן עת רצון, נמשכת סגולת העת רצון על כל תפילתו, ואע"פ שנמשכה התפילה לאחר שעברה שעת העת רצון. והוכיח זאת מדברי הגמ' (ברכות ז, א) שהקב"ה זועם רגע אחד בכל יום, ובלעם כיון לקלל את ישראל באותו רגע, וכתבו שם תוס' וז"ל, אי נמי מאחר שהיה מתחיל קללתו באותה שעה היה מזיק אפילו לאחר כן, עכ"ל. ודנו שם בגליון האם לדמות זה לתפילה בזמנה, שיהיה מותר להתחיל להתפלל קודם זמן תפילה אע"פ שסיים אחרי זמן תפילה.

הנני להוסיף בזה כמה דברים לתועלת המעיינים.

הנה מלבד הראיה מדברי התוספות (ברכות ז, א ד"ה וכמה זעמו), הביא הבית יעקב עוד ראיה לזה מדברי האר"י הק', עיי"ש. אולם מאידך גיסא בשו"ת מנחת יצחק (ח"ד סי' מח אות ג) הביא מבעל הנפש ח' בשם הבעש"ט ז"ל את הראיה מתוספות הנ"ל. ובעל מנחת יצחק פקפק באמיתת הסיפור ומסיק שאינו כן לפי ההלכה וכו'. וגם חילק המנח"י בין דברי הבית יעקב לענין תהלים, לבין ענין תפלה בזמנה. אבל מצד דחזי לאיצטרופי להיחשב תפלה בצבור אם התחיל בצבור [כתב כן לענין המאריך בתפלה דלחש של ראש השנה והתקיעות] ע"ש.

מה שכתב הבית יעקב לומר תהלים אחר התפלה מטעם זה דממשיכין המעלה של תפלה בצבור, הנה בספר רב טוב עה"ת מבעל הייטב לב בפ' בלק הביא ענין זה לענין תהלים לאידך גיסא, ואחר שהביא דברי התוס' בברכות כתב: ומזה למדו הפוסקים שיותר טוב לומר תהלים המעורר רחמים קודם התפלה מלאחריו, כיון שמעורר מתחלה רחמים מועיל גם לאחר"כ, שהרי מדה טובה מרובה וכו'.

אחר הדפסת המהדורה החדשה של שו"ת בית יעקב, שמעתי משני מקורות עובדא מאלפת על הרה"ק ר' איציק'ל מפשוועראסק ז"ע, שמנהגו היה לומר תהלים אחר תפלת שחרית, ופעם אחת בהיותו באחת ממקומות הנופש, התפלל כדרכו בחדר המיוחד לתפלה, ואחר התפלה בעודו באמירת תהלים צלצל הטלפון שבחדר הסמוך, והגבאי בא לומר לר' איציק'ל שיש בקשה דחופה להזכרה על הטלפון, ושיבא לחדר הסמוך, כי הטלפון בימים ההם היה מחובר לכותל עם חוט ארוך. ר' איציק'ל התעקש שלא לעזוב החדר ששם התפלל, ולקחו והמשיכו הטלפון ונתארך החוט עד הדלת, ור' איציק'ל עמד בדלת מבפנים וכך הקפיד לשמוע ההזכרה מבלי לצאת מהחדר. וטעמו ונימוקו כנ"ל מדברי האר"י הק', שהשפע שהאדם יורד נמצא עמו כל זמן היותו בביהמ"ד.

ר' אהרן יצחק

מור"ל שו"ת בית יעקב מהד"ח שע"י מכון עלה זית

הרה"ק ר' איציק'ל מפשוועראסק ז"ע

עלה עליהם

continued from page 4
Proceed with Caution

The general response to this *machlokes* is to permit what is already included in our *Selichos*, since the *paytanim* were recognized authorities, but to minimize as much as possible in deference to the stricter opinion. We sense that this was the Chasam Sofer's

approach (O.C., *siman* 166), as he didn't change the text of "*Malachei Rachamim*," but did skip "*Machnisei Rachamim*." (It is also recorded that the Chasam Sofer didn't say *Sholom Aleichem* on Friday night.)

In summary, those who are accustomed to skipping the *piyutim* with the above issues should continue that practice, while those who do say them have upon whom to rely.

בשופר של עולה לא יתקע ואם תקע יצא וכו' מאי טעמא עולה בת מעילה היא וכיון דמעיל בה נפקא לחולין (ר"ה כח, א). נמצא דכיון דתקע בשופר של עולה, יוצא השופר לחולין. ועיין בחידושי הר"ן ז"ל על אתר (ד"ה לאימת). שהקשה דהא קול אין בו משום מעילה (פסחים כה, א) ואם כן מדוע מעל התוקע, הא אין הנאתו אלא קול בעלמא. ומזה סתירה גלויה לדברי הגאון אביו של הנתיבות ז"ל בחידושי כריתות (ב, א רש"י ד"ה המפטם) הנדפסים בסוף ספר מקור חיים, שכתב גבי סממנים של קטורת, דהמריחם כמות שהם, לא הוי מעילה, כיון שאין בריח ממש, אבל אם נותן מהם ע"ג חללים ומריח, חשיב ממש. וה"ה המדליק נר בשמן הקדש חייב, אף דמראה אין בו ממש. ולדבריו, אף שקול אין בו ממש, אמנם אם משתמש בשופר של הקדש להוציא הקול, חשיב ממש ומעל. ומהא דהקשה הר"ן דאין בו משום מעילה, הוי סתירה לדבריו ועיי"ש, ודו"ק.

ועיין בחידושי המאירי ז"ל שגם הוא הקשה קושיית הר"ן ז"ל, ותיירץ ז"ל, או שמא קול שופר שאני שגוף השופר צריך בו. ולכאורה יש לפרש ככוונתו כדברי הגאון אבי הנתיבות ז"ל, שכיון שמשתמש בגוף ההקדש כדי להשיג הנאת הקול, חשיב יש בו ממש. אולם יש לומר בגדר אחר, דהא דאין הנאה בקול, היינו משום דההנאה אינה מתייחסת אל גוף המוליד את הקול ע"כ חשיב 'אין בה ממש', אבל במצות תקיעת שופר העיקר תליא בתקיעת גוף השופר, שרק קול המגיע מן השופר הוי מצוה ומתייחסת ההנאה אל הגוף, ועל כן יש בו ממש, אף לולא סברת אבי המקור חיים, ודו"ק היטב בזה. (מתוך מחברת של הגר"מ גיפטר זצ"ל משנות בחוריו)

בשופר של עיר הנדחת לא יתקע ואם תקע לא יצא, מאי טעמא עיר הנדחת כתותי מיכתת שיעוריה (שם). דבר האסור בהנאה אין לנו להסתכל עליו כעל דבר המאוחז

מימין לשמאל: הגר"מ מרדכי קאטץ ז"ל, הגר"מ מרדכי גיפטר ז"ל, והגר"מ חיים שטיין ז"ל

בצורת תכונתו המאוחזת והשלמה, מכיון שאין לנו תועלת מתכונת האחיוד, ולכן יש לנו להתייחס אליו כפי שהוא נפרד לחלקיו השונים, וזהו ביאור הכלל של "כתותי מיכתת שיעוריה", כן שמעתי מאדמו"ר הק' הי"ד (-הגר"מ אברהם יצחק בלאך) משמ"י דאביו הגאון מהר"ל זצ"ל.

שמיטת כספים בזמן הזה

ע"פ קונטרס 'עושי דבר' על עניני שמיטה,

מאת הר"ג שלמה יצחק ביקסנשפאנגער שליט"א אבדק"ק הענדון, לונדון

כתב הרמב"ם (פ"ט הלכות א, ג) ז"ל, אין שמיטת כספים נוהגת מן התורה בשביעית אלא בזמן שהיוכל נוהג וכו', ומדברי סופרים שתהא שמיטת כספים נוהגת בזמן הזה בכל מקום ואע"פ שאין היובל נוהג, כדי שלא תשתכח תורת השמיטת כספים מישראל, עכ"ל. ובב"י (ח"מ סימן סז) מביא שכן הסכמת הראשונים דנוהגת מדרבנן, מלבד בעל התרומות בשם תשובת הרז"ה שהאריך להעמיד המנהג שאין שמיטת כספים נוהגת בחו"ל בזמן הזה עיי"ש.

והנה הרא"ש הוצרך לברוח מאשכנז ונתקבל לראש ישיבה בספרד, וכתב בתשובותיו (כלל עז) ז"ל, ששאלת שנוהגין בארץ הזאת [-ספרד] לגבות שטרות שעברה עליהם שביעית, הוי יודע שתמהתי ע"ז מיום בואי לארץ הזאת וצווחתי ככרוכיא ולית דמשגח בי, ואמרו כי כבר נהגו כן בארץ הזאת וא"א לשנות המנהג וכו'. ואני מיום בואי לכאן איני דן שלא תשמש שביעית וגם איני סותר מנהגם, אלא אני מניחם לדון כמנהגם, עכ"ל.

ובתשובה אחרת (כלל עז סימן ב) כתב הרא"ש הטעם שהניחם על מנהגם, ז"ל, כיון שפשט המנהג שלא להשמיט והכל יודעים זה ה"ל כאילו התנה המלוה ע"מ שלא תשמיטני בשביעית, עכ"ל. וביאר הבית יוסף (סימן סז), דהנה קיי"ל שהמתנה שלא תשמיטנו שביעית הרי"ז נשמש, שאינו יכול לבטל דין השביעית, אך אם התנה שלא ישמיט הוא חוב זה, תנאו קיים, לפי שחייב עצמו בממון שלא חייבה אותו תורה בו שהוא חייב. וס"ל להרא"ש שכיון שפשט המנהג שלא להשמיט, הרי

שינוי במשנה (ר"ה לב, ב), העובר לפני התיבה ביו"ט של ר"ה, השני מתקיע. ובגמ' פריך, מצות תקיעה נמי נעבד בראשון משום דזריזין מקדימין למצות, ומשני בשעת גזירת המלכות שנו, ע"כ. ופירש ברש"י ז"ל, אויבים גזרו שלא יתקעו והיו אורבין להם כל שש שעות לקץ תפלת שחרית לכך העבירוהו לתקוע במוספין, עכ"ל. מבואר שתחילה היו תוקעים בשחרית, ובשעת הגזירה תיקנו שיתקעו במוסף. והקשו הראשונים, אמאי לא החזירו התקיעות למקומן בתפלת שחרית אחר שנתבטלה הגזירה, וכמה דרכים נאמרו בזה [עיין תוספות, ריטב"א, ועוד].

ומצאתי תירוצ' בדברי הראב"ד בדרשה לר"ה (עמ' מז) ז"ל, ואע"פ שהשם בטל לא עקרו את המנהג ממקומו, משום דאיכא רוב עם וכתוב ברוב עם הדרת מלך, עכ"ל. ומבואר מתירוצו דהעדיפו לתקוע בתפלת מוסף משום ברוב עם, יותר מלתקוע בתפלת שחרית משום זריזין מקדימין למצות, הרי מוכח דמעלת ברוב עם עדיף ממעלת זריזות. אמנם דברי הראב"ד צריכין עיון טובא, דא"כ דמעלת ברוב עם עדיף ממעלת זריזות ומשום כך הניחו המנהג במקומו לתקוע בתפלת מוסף, אמאי לא נהגו כן מעיקרא שיהיו תוקעין בתפלת מוסף משום ברוב עם. וביותר צ"ע, דאי מעלת ברוב עם עדיף מזריזות, אמאי קתני שהראשון מקרא את ההלל, דין הוא שהשני [דהיינו הש"ץ של מוסף] יהא מקרא את ההלל משום ברוב עם הדרת מלך.

והנראה בזה, דהראב"ד ס"ל דלפי מסקנת הגמ' זריזות וגם ברוב עם שניהם שקולים, ומשום הכי שב ואל תעשה עדיף. וכל זמן שלא היתה שעת הגזירה, היו תוקעין בשחרית משום דאין מעבירין על המצות, ומאחר שאין מעלה להמתין עד מוסף בשביל ברוב עם, שהרי מעלת זריזות שוה לו, ממילא דין הוא לעשות המצוה מיד ולא להתאחר. אבל מכיון שמפני גזרת המלכות עברו לתקוע במוסף, הניחו המנהג במקומו, דמאחר ששקולים נינהו, אין לעקור הדבר ממקומו בשביל מעלת זריזות.

זה כאומר שהוא אינו משמט.

ובאחרונים מצינו כמה מהלכים להצדיק המנהג שאין משמטין ואין כותבין פרוזבול. בדרכי משה כתב שהעולם סומכין על שיטת ספר התרומה בשם הרז"ה שאין נוהג בזמן הזה אפילו מדרבנן. ובתרומת הדשן (בסימן דש) כתב, דכמו שמצינו דתקנו שינהגו תרומות ומעשרות רק קרוב לא"י [מצרים סוריא ובבל] ולא במקומות הרחוקים, כך לא תקנו זכר לשמיטת כספים רק שם. והמהר"ק (שורש צב) כתב, דסומכין דשטר העומד לגבות כגבוי דמי ולכן לא קרינן ביה לא יגוש. אך הב"ח השיג על כל הטעמים, וכתב דהוי מנהג בלי טעם, ונשתרעב הדבר ע"י מה שפסק ר"ת דנאמן בלי שבועה לומר פרוזבול היה לי ואבד, ומכך נעשה במשך הדורות שפסקו מלכתוב פרוזבול.

ולדינא פסק בשו"ע (ח"מ סימן סז ס"א) ששמיטת כספים נוהגת בזמן הזה בכל מקום מדרבנן. והרמ"א הביא שבמדינות אלו אין נוהגין דין שמיטה כלל בזמן הזה, וסומכים על הראשונים הסוברים כן. והש"ך כתב בשם הב"ח דהמחמיר תבוא עליו ברכה.

האגרות משה (ח"מ ח"ב סימן טו) נשאל בדבר מי ששכח לעשות פרוזבול, האם יכול לגבות בשעת הדחק. והביא מנהג ספרד ואשכנז הנ"ל שאין נוהגת שמיטת כספים בזמננו, ושכן שיטת הרמ"א. וכתב, שאף שאכשר דרי ונהגו לכתוב פרוזבול, יתכן שהנהיגו זה רק לרווחא דמילתא, אך עיקר המנהג לא נשתנה ומצד הדין אין נוהגין בשמיטת כספים, ולכן יש לומר כן לדינא שאנו נמשכים אחרי המנהג הקדום ואחרי הרמ"א, ורשאי לגבות חובו.

Beseeching Intermediaries in the Selichos Prayers

Rabbi Moshe Boruch Kaufman, Machon Aleh Zayis

During the Selichos/Yomim Noraim season, various tefillos are addressed to other “beings,” asking them to intercede on our behalf. We present five distinct examples of such intermediaries that we encounter in our tefillos: 1) the deceased, 2) malachim, 3) Hashem’s Middos, 4) the Torah, and 5) the images on Kisay Hakovod.

1. The Deceased (Davening at Kivrei Tzaddikim/Kivrei Avos)

The Rema (581:4) cites the *minhag* of davening at a *kever* before Rosh Hashanah. Based on Maharil (*Hilchos Taanis* #18), the majority of *poskim* (see *Mateh Ephraim* #50, *Mishnah Berurah* #27) rule that one should not address the *niftarim* directly, but rather ask Hashem to grant the request in the merit of the deceased. The *Elef HaMagen* (#113) says that addressing the *niftar* may lead to the prohibition of *doresh el hameisim*. However, others do permit addressing the deceased; the *Pri Megadim* cites the *siddur Maaneh Loshon*, which contains such *tefillos*.

2. Malachim The idea of requesting the *malachim* to intervene in bringing our *tefillos* to Hashem is rooted in earlier sources, arising from the daily request in Selichos of “*Machnisei rachamim...*”. Many omit the *tefillos* at the end of the Selichos, but the *piyut* there of “*Malachei rachamim...chalu na*,” addressing the *malachim*, is said by all. The issue with it was first raised by the Maharal (*Nesivos Olam*, *perek* 12). Rav Yaakov Tzvi Mecklenberg (a *talmid* of Rav Akiva Eiger and *mechaber* of *HaKesav v’haKabbalah*), in his *siddur Iyun Tefillah*, changed the nusach to “*Achaleh Pnei Kel...*” On the other hand, Rashash (on *Sanhedrin* 44b) proves that it is permitted to ask *malachim* to help, but apparently only for individual (i.e., private) supplications.

Rav Chaim of Volozhin zt"l (Kesser Rosh #93) replaced this phrase with “*Avos ha’olam...*,” addressing the Avos instead of the *malachim*. Apparently, he held that addressing the *malachim*, which raises fear of the *issur* of *shittuf*, is a bigger problem than addressing the deceased. The *Igros Moshe* (O.C. Vol. 5, *siman* 43 #6) adds that *malachim* are not connected to the person the way the deceased are, so the deceased are probably aware of his plight. On the other hand, the *Igros Moshe* there also provides a possible rationale as to why addressing *malachim* may be more acceptable than addressing the deceased: because the *malachim* will just be doing their job of *shelichus*. This, then, is comparable to “asking the doorman to let you into the building to meet the boss.”

It is interesting that the *piyut* “*Emes Attah...*” (for Erev Rosh Hashanah) addresses the *malachim* by name: “*Michoel v’Gavriel ...*

Ray Moshe Feinstein with Ray Dovid Kronglass

chalu na Pnei Kel ..." (although in some versions this is emended to "*achaleh penei ...*"). This *piyut* appears only in *Minhag Lita* (#31); *Nusach Polin* omits it.

3. Middos HaRachamim Elsewhere in Selichos we address Hashem's Middos, beseeching them to intercede for us before Hashem. Pleading with the Middos HaRachamim is different from pleading with the *malachim*. It may be less of a problem, as it is equivalent to asking Hashem himself; or conversely, it may be more of a problem, as one of the reasons to permit addressing *malachim* is that the *malachim* are merely messengers, *meshorsim* (as mentioned above) whereas approaching the Middos of Hashem may come even closer to the concept of *shittuf*. The *Korban Nesanel* (*Rosh Hashanah*, *perek* 1) says that one must not say the words addressing the Middos ("*hisgalgeli, hapili, shaali, konechi, ameich*"). The *Iyun Tefillah* (cited above) suggests emending the text to "*Lifnei Koneinu techinaseinu napeel,*" etc. The *Teshuvos Mahar Bruna* (#275), however, permits saying "*Middos harachamim...*," as

it is similar to the *piyut* "*Malachei rachamim...*"

Rav Dovid Kronglass

The *minhag* seems to be in conflict with itself. In “*Middos harachamim...*” we address the Middos themselves, yet in a different *piyut* (Erev Rosh Hashanah, *Minhag Lita* #38, *Polin* #36), we adopt the stricter approach: the original version of that *piyut* contained phrases that were changed to the first person, “I will plead [with Hashem]...,” instead of asking the Middos to do it for us.

4. The Torah Yet another *piyut* (Minhag Lita #58, Polin #51), not in common use, addresses the Torah to daven for us: “*Torah hakedoshah his’chaneni...*”. On one hand, this is more of a problem than addressing the attributes, because the attributes are considered an extension of Hashem “himself”, as opposed to Torah which is another “being”. On the other hand, it may be understood by all that it is merely invoking the *zechus* of the Torah, similar to addressing our *avos* (forebears) as a poetic way of invoking their *zechuyos*.

5. The images on the Kisay Hakavod Perhaps one of the most difficult *piyut* to permit is the one requesting the images on the *Kisay HaKavod* to daven for us. In “*Sheves haKisay...*” (*Minhag Lithuania* #68, *Polin* #67) composed by Rav Shimon Bar Yitzchok of Mainz, known as Rav Shimon Hagadol, the *misparallel* asks the four forms sculpted on the throne of Hashem – the ari, nesher, kruv, and adam – to convey our *tefillos*. This *piyut* is written in third person – “May the lion on the right pray before Hashem” – not addressing the intermediary directly. Although one can compare them to *malachim*, we don’t find the forms on the *Kisay* acting as agents. In point of fact, this *piyut* and “*Torah Hakedoshah*,” appearing at the end of the daily Selichos, are commonly skipped, perhaps for good reason.

continued on page 2

